

Є.І.Сінченко, кандидат
філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
факультету міжнародних відносин
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Граматичні категорії французького та українського іменників

Ставимо собі за мету описати граматичні категорії французького іменника та зіставити їх із граматичними категоріями іменника українського, адже знання їх особливостей надзвичайно важливе для здійснення адекватного перекладу з однієї мови на іншу.

Тож, як відомо, граматичні структури мов є непрозорими, тому, якщо серед них існує багато універсалій, то, разом із тим, простежується і багато відмінностей. Те ж саме стосується проблеми граматичних категорій іменника [2].

Французький та український іменники мають два спільних граматичних значення, категорії: рід та число. Однак, останні мають значну кількість особливостей, із якими перекладач має бути обізнаний [1, 133]. Насамперед, це те, що французький іменник, на відміну від українського, не має середнього роду. Раніше, на певному етапі розвитку французької мови, свого роду середній рід був присутній, адже, як відомо, французька мова розвинулася на базі латинської мови, а остання містила середній рід. У французькій мові це стосувалося насамперед прикметників, які мали однакову, спільну форму для чоловічого та жіночого роду. Декотрі у сполученні із іменником, відповідно, утворювали особливу форму, яку одні лінгвісти називали формою спільного роду, а інші – середнього. Згодом це лексичне явище поступово зникло, проте залишилися кілька іменників. Це складні іменники, що містять словотворчий елемент прикметника *grand* (не *grande!*) та іменник жіночого роду: *grand-mère, grand-route, grand-chose*.

Як відомо, категорія роду – категорія немотивована, за винятком тих іменників, де граматична категорія роду співпадає із біологічною статтю істоти: *homme - femme, чоловік - жінка* [3, 11-23]. Тому у цьому плані перекладачеві слід бути дуже уважним та знати певні особливості. Так, наприклад, українському слову

жіночого роду *модель* (раніше часто використовувалося слово *манекенниця*) відповідає французький іменник чоловічого роду *un mannequin*. Він використовується для назви професії, у тому числі жінки, через те, що раніше одяг демонстрували на відповідному предметі. Згодом значення слова розширилося, а рід його, відповідно, зберігся. Слову *погануля*, що вживають для позначення виключно жінки певної зовнішності, у французькій мові відповідає іменник чоловічого роду – *un laideron*.

Цікаво, що у французькій мові у лексиці військової тематики, зокрема, що стосується назв чинів, посад, функцій, вживаються виключно іменники жіночого роду: *une vigie* – *сигнальник*, *une recrue* – *рекрут, новобранець*, *une estafète* – *посильний*, *une sentinelle* – *постовий*, *une ordonnance* – *ординарець*.

При цьому, не слід думати, що іменник чоловічого роду *le général* означає, що генералом є чоловік, а жіночого – *la générale* – жінка. Вказаний іменник, що позначає військовий чин, є виключно чоловічого роду. У жіночому ж роді він міняє своє значення, а саме: вказує на дружину генерала, що характерно для розмовної мови.

Значна кількість іменників, які позначають професії, не знають форми жіночого роду: *le professeur* – *вчитель, викладач*, *le médecin* – *лікар*, *le peintre* – *художник*, *l'écrivain* – *письменник*, *l'ingénieur* – *інженер* тощо. Пояснюють цей феномен тим фактом, що раніше дані професії було суто чоловічими. Зараз, при потребі уточнення, кажуть: *femme-ingénieur*. Це ж стосується і декотрих інших іменників на зразок: *un amateur* – *аматор*, *un possesseur* – *володар*, *un successeur* – *наступник*.

Назви тварин, птахів тощо можуть мати спеціальні форми для чоловічого та жіночого родів: *le coq* – *півень*, *la poule* – *курка*, або ж лише одну: *la girafe*, *le serpent*. При потребі уточнення кажуть: *la girafe mâle femelle* – *журафа самець*, *le serpent femelle* – *змія жіночої особини*.

Іншу особливість французьких іменників складає той факт, що існує значна їх кількість, які мають одночасно форму і чоловічого, і жіночого роду та, при цьому, і інше значення. Наприклад: *une page* – *сторінка*, *un page* – *паж, слуга короля*, *un livre* – *книга*, *une livre* – *фунт*, *500 грам*, *un mode* – *спосіб*, *une mode* – *мода*.

Іноді існування одночасно обох форм чоловічого та жіночого роду іменника викликане виключно стилістичними факторами. Так,

у загальному значенні слово *amour* – чоловічого роду, у поетичному – жіночого.

Граматичні категорії як французького, так і українського іменників змінні. Цьому сприяють різноманітні фактори історичного, соціально чи іншого характеру. Так, в українській мові з'явилися, наприклад, *директорка*, *аматорка*, у французькій – поряд із *le président* – *la présidente* – *жінка-президент*.

Категорія числа іменників обох аналізованих мов видається як така, яка містить меншу кількість особливостей. Так у французькій та українській мовах існують однина та множина іменника, збірне поняття, де форма та значення слова не співпадають: *le feuillage* – *листя*, *la foule* – *натовп*. Це свідчить також про певний відсоток невмотивованості й категорії числа також. Бо, наприклад, так само не співпадають форма та значення в українському *двері* – *une porte* (фр.), *брюки* – *un pantalon* (фр.). У обох мовах є значна кількість іменників, що вживаються тільки у множині: *les fiançailles* – *заручини*, *les pourparlers* – *перемовини*. У французькій мові, крім того, є іменники, які мають різне значення у однині та множині: *une lunette* – *підзорна труба*, *des lunettes* – *окуляри*, *une vacance* – *вакансія*, *des vacances* – *канікули*, *відпустка*.

Разом із тим, особливість французької мови становить той факт, що, на відміну від української, декотрі іменники, які позначають речовини, абстрактні поняття усе ж таки можуть мати форму множини та різне, при цьому, значення. Так, у однині іменник *l'or* означає *золото*, *les ors* – *золоті вироби*, *le fer* – *залізо*, *les fers* – *вироби із заліза*, *un amour* – *кохання*, *les amours* – *любовні походеньки*. (У славнозвісного французького письменника П'єра Гамарра є відома новела «Les amours du potier»).

Іменники, що позначають науки, дисципліни, зазвичай вживаються в однині: *la chimie*, *la philologie*. Виняток становлять *les mathématiques*, *les lettres*, *les arts*.

Особливість мають іменники, що позначають прізвища. Вони вживаються у однині, коли йдеться про членів однієї сім'ї: *les Petit*, у множині, коли говорять про історичні сім'ї: *les Bourbons*, або ж про твори авторів, а не про них самих: *les Renoirs*.

Запозичені іменники можуть утворювати множину за правилами французької граматики, або ж зберігати форму множини мови

походження паралельно із французькою: англійське *une lady – des ladies, des ladys*, італійське *un libretto – des libretti, des librettos*.

Особливої уваги потребують складні іменники, де обидва словотворчі елементи набувають формальних ознак множини, якщо вони складаються із двох іменників, або іменника та прикметника об'єднаних дефісом: *des choux-fleurs – цвітна капуста, des basses-cours – курятники*, і один останній, якщо вони пишуться як одне слово: *des portefeuilles – портфелі*. Якщо складний іменник утворений іншими частинами мови, форма множини потребує словникового уточнення, оскільки правила тут відсутні, або ж містять велику кількість винятків: *des abat-jour*, але *des porte-cigarettes*. Складний, іменник, що містить прислівник та іменник утворюють множину шляхом додавання закінчення множини лише до іменникового компоненту: *les avant-gardes*. На множину іменників утворених від незмінних частин мови вказують лише аналітичні засоби (артиклі, вказівні, присвійні слова тощо): *les on-dit, ces laissez-passer*.

Перекладач повинен знати ще про кілька фактів, які стосуються проблеми, яка досліджується. Французький іменник має категорію про яку безпосередньо не йдеться у мові українській. Це категорія означуваності / неозначуваності, основним засобом передачі якої є відповідна форма артикля. Проте, це не означає, що український іменник позбавлений відповідного граматичного значення. Перекладач має знати, що, наприклад, іменник з неозначеним артиклем *un Monsieur* може бути перекладений як *один, якийсь, невідомий пан*. Разом із тим, граматики не говорять про таку граматичну категорію французького іменника, як відмінок. Проте, і тут перекладач має знати, що значення відмінка українського іменника можна і слід передавати за допомогою відповідних прийменників: родовий - *de*, давальний – *à*, орудний - *par* (із додатком до дієслова у пасивній формі), *de* (здебільшого із додатком до дієслова, що передає значення почуття у пасивній формі та декотрих інших дієслів, наприклад: *baigner, décorer, planter*), рідше - *avec* (наприклад, *écrire avec le stylo – писати ручкою*), місцевий – *sur, autour*. Називний та знахідний відмінки у французькій мові передаються іменником без прийменника.

Отож, ми перерахували основні граматичні категорії французького та українського іменників, їх спільні риси та відмінності, особливості, про які слід пам'ятати перекладачеві.

Серед прикладів спостерігаємо своєрідні псевдоінтернаціоналізми, як, наприклад, іменнику *vaza* (жіночого роду) у французькій мові відповідає іменник чоловічого роду *le vase*, у той час, коли слово *la vase*, іменник жіночого роду означає *бруд, баговиння*. Французький іменник *un ciseau* у однині означає *різець*, у множині *des ciseaux* - *ножиці*. Якість, адекватність перекладу прямо і безпосередньо пов'язана із такого роду обізнаністю перекладача стосовно цієї та інших подібних проблем.

Література

1. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка / В. Г. Гак. – Москва : Добросвет, 2000. – 832 с.
2. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л.Теньер. – Москва : Прогресс. 1988. – 656 с.
3. Nikolskaïa E.K., Goldenberg T.Y. Grammaire française / E. K. Nikolskaïa, T. Y Goldenberg. – Moscou : Ecole supérieure, – 1974. – 364 p.